

סוגיות החורבן

ללימוד

בתשעה באב

מתוך מסכת גיטין
פרק חמישי

שתי הלכות ביום

לימוד יומי בדואר אלקטרוני ישיר

מס' עמותה: 580550333

© כל הזכויות שמורות לארגון

שתי הלכות ביום

0765-404-360

office@2halachot.org

אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב - מה ביאור הפסוק במשלי (כח יד) 'אשרי אדם מפחד תמיד, ומקשה לבו ופול ברעה', היינו שיש לאדם לדאוג תמיד ולראות את הנולד ממעשיו, ויתבונן שלא תצא שום תקלה ממעשיו, ובזמן חורבן בית המקדש השני היו ישראל בטוחים ברוב טובתם ושלוותם, ולא פחדו שיוכלו האויבים לנצחם, ומתוך כך נהגו באופן שגרם לחורבן הבית ולגלות ישראל, ולא נזהרו ולא דאגו שמא תבוא עליהם פורענות, אקמץא ובר קמץא - מחמת מעשה בשני בני אדם, אחד שמו 'קמצא' ואחד שמו 'בר קמצא' [ויש אומרים שהיו אלו אב ובנו], הרוב ירושלים - התגלגל הדבר שנחרבה ירושלים. אתרנגולא ותרגולא - מחמת מעשה בתרגול ותרגולא, הרוב טור מלכא - נחרבה מדינת 'טור מלכא' שבארץ ישראל [ולהלן יבואר שהיו בה ערים רבות]. אשקא דריספא - מחמת מעשה בדופן של כרכרה הרוב - נחרבה העיר ביתר.

מעשה קמצא ובר קמצא

מבארת הגמרא כיצד אירעו הדברים: אקמץא ובר קמץא הרוב ירושלים, דההוא גברא - מעשה היה באדם אחד, דרחהמיה - שאוהבו היה אדם בשם קמץא, ובעל דכביה - ושונאו היה אדם בשם בר קמץא, עבר סעודתא - עשה אותו אדם סעודה, אמר ליה לשמעיה - ואמר לשמשו, זיל אייתי לי קמץא - לך ותזמין לסעודה את קמצא, אהובי. אזל אייתי ליה - הלך השליח וטעה והזמין לסעודה את בר קמץא, שהיה שונאו. אתא - בא אותו אדם באמצע הסעודה, אשכחיה דהיה יתיב - ומצא את בר קמץא יושב וסועד בין המסובין. אמר ליה אותו האיש לבר קמץא, מכרי דההוא גברא בעל דכבא דההוא גברא הוא - הרי אתה שונאי, מאי פעיית קבא - מה רצונך ומדוע באת לכאן, קום פוק - קום וצא מהמקום. אמר ליה בר קמץא, אל תביישני להוציאני מהמקום בפני כל המסובים, אלא הויל ואתאי - כיון שכבר הגעתי לכאן, מחמת טעותו של השמש, שבקן - הניח לי להשאר כאן עד סוף הסעודה, ויהיבנא לך דמי קבא דאכילנא ושתיתנא - ואשלם לך את המחיר של כל מה שאוכל ואשתה בסעודה, ולא תפסיד בגללי. אמר ליה - השיב לו אותו אדם, לא - איני מסכים שתישאר. אמר ליה בר קמץא, ויהיבנא לך דמי פלגא דסעודתיך - אתן לך את דמי חצי מהסעודה כולה, ובלבד שלא תביישני להוציאני מהמקום לעיני הכל. אמר ליה - השיב לו אותו אדם, לא - איני מסכים לכך. אמר ליה בר קמץא, ויהיבנא לך דמי פולא סעודתיך - אשלם לך את דמי כל הסעודה, ובלבד שלא תביישני. אמר ליה אותו אדם, לא, נקמיה בידיה ואוקמיה ואפקיה - תפס אותו אדם את בר קמץא בידו, העמידו והוציאו החוצה. אמר בר קמץא, הויל ודעו יתבי רבנן - כיון שהיו החכמים יושבים בסעודה, ולא מחו ביה - ולא מחו באותו אדם שלא יבייש אותי, שמע מינה קא ניהא להו - מובן מכך שהיה נח להם בהנהגתו, איזיל איכיל בהו קורבא בי מלכא - אלך ואלשין עליהם לפני המלך [אמנם לפי האמת לא הרגישו החכמים בדבר, ולא הבחינו בכך שתפסו והוציאו החוצה, אלא הוא חשב שראו זאת החכמים ושתקו (בן יהוידע)].

אָזל - הלך בר קמצא, אָמַר לִיהָ לְקִיסָר שֶׁל רומי, מָרְדּוֹ בָּהּ יְהוּדָאִי - היהודים מרדו בך. אָמַר לִיהָ הקיסר, מִי יֵימַר - מי יאמר ויוכיח שדברך נכונים. אָמַר לִיהָ בר קמצא, שָׂדֵר לָהּ קוֹרְבָנָא - תשלח להם קרבן להקריב בבית המקדש, חֲזִית אִי מְקַרְבִּין לִיהָ - ותראה האם יקריבו אותי, ובודאי לא יקריבוהו מחמת שהם מורדים בך. אָזל שָׂדֵר בִּירְיָה עֲנָלָא תַלְתָּא - הלך הקיסר ושלח ביד בר קמצא עגל משולש, שהוא משובח ביותר, להקריבו בבית המקדש [ושלח עמו מעבדיו, שיראו האם היהודים מקבלים את קרבנו או לא (בן יהוידע)]. בַּהֲדֵי דְקָאֲתִי - בדרך הילוכו של בר קמצא לבית המקדש, שָׂדֵא בִיהּ מוֹמָא בְּנִיב שְׁפָתִים - הטיל לאותו עגל מום בשפתיו, וְאָמַרִי לָהּ בְּדוּקִין שְׁבַעֲעִין - ויש אומרים שהטיל לו מום בעין, דּוּכְתָא דְלִדְרִין הָיָה מוֹמָא - במקום כזה שלפי ההלכה נחשב הדבר ל'מום' הפוסל את הקרבן מהקרבה, וּלְדִידָהּ לָאוּ מוֹמָא הוּא - אבל אצל הגויים אין זה נחשב מום.

כשהביא בר קמצא את הקרבן לבית המקדש וראו שיש בו מום, הבינו החכמים שכוונת בר קמצא להלשין עליהם בפני הקיסר, סָבּוּר רַבֵּנָן לְקִרְוֵיָהּ - וחשבו החכמים שיש להתיר את הקרבת הקרבן כהוראת שעה, מִשּׁוּם שְׁלֹמֹם מַלְכוּתָהּ, שלא יכעס עליהם המלך. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אם נעשה כן, יֵאמְרוּ האנשים שקרבנות פְּעֻלֵי מוֹמִין קָרִיבִין לְגַבִּי מִזִּבְחָהּ, וילמדו מכך הלכה שאינה נכונה, וקיבלו החכמים את דעתו, ולא הקריבו את הקרבן. סָבּוּר לְמִיקְטָלִיהָ - רצו החכמים להרוג את בר קמצא, דָּלָא לִיזִיל וְלִימָא כדי שלא ילך וילשין על כל ישראל ויגרום לכך שמלך רומי יבוא להלחם בהם [ואף שהיו שם מעבדי מלך רומי, הם נשארו מחוץ לבית המקדש, ורצו החכמים להורגו על ידי השם המפורש, באופן שימות רק לאחר שיצא משם, קודם שיספיק לומר להם שלא הקריבו את הקרבן, ויחשבו הגויים שמת מעצמו מיתה טבעית (בן יהוידע)]. אָמַר לָהּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, אם נעשה כן, יֵאמְרוּ הרואים שכך היא ההלכה, שאדם המְטִיל מוֹם בְּקִדְשֵׁי יְהוָה, ומחמת כן לא הרגוהו, וחזר אל הקיסר והלשין לפניו על ישראל שסירבו להקריב את קרבנו. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲנִוּתָנָתוֹ - סבלנותו שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אֲבָקוּלָס, שמנע את הריגתו של בר קמצא, הַחֲרִיבָה אֶת בֵּיתָנוּ, וְשִׁרְפָה אֶת הַיְכָלָנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאֶרְצָנוּ.

שליחת נירון קיסר להחריב את ירושלים

שָׂדֵר עֲלֵוִיָּהּ לְנִירוֹן קִיסָר - שלח מלך רומי להלחם בירושלים את נירון קיסר [כל אותם המוזכרים בלשון 'קיסר' עם שם לווי, כגון 'נירון קיסר', 'אספסינוס קיסר' היינו שהיו פקידים של הקיסר עצמו, שהוא מלך רומי (בן יהוידע)]. בִּי קָאֲתִי - בזמן שבא והתקרב לירושלים, רצה לעשות נסיון בקסמיו האם ינצח במלחמתו, שָׂדֵא גִירָא לְמִזְרָחָהּ - ירה נירון קיסר חץ לכיוון מזרח, אָתָא - בא החץ ונָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. ירה חץ נוסף לְצַד מַעֲרָב, וגם הוא אָתָא ונָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. וכן ירה חיצים לְאַרְבַּע רִחוֹת הַשָּׁמַיִם, וכל אחד מהחיצים הללו אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם, ומתוך כך הבין שיצליח להלחם בירושלים ולכובשה. אָמַר לִיהָ לִינוּקָא - אמר נירון קיסר לילד קטן, פָּסוּק לִי פָּסוּקִיָּהּ - אמור לי פסוק

שלמדת, אָמַר לִיה אוֹתוֹ יֵלֵד אֶת הַפְּסוֹק בִּיחֻזְקָאֵל (כה יד) 'וְנִתְּתִי אֶת נַקְמָתִי בְּאֶדּוֹם בֶּיֶר עַמִּי יִשְׂרָאֵל' וְגו', אָמַר נִירוֹן קִיסֵר, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֵי לְחַרְבֵי בֵיתֵיהּ - הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רֹצֵחַ לַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ, וְבְעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהָהוּא גִבְרָא - וְרוֹצֵחַ הוּא 'לִקְנַח יְדֵיו' בְּאוֹתוֹ אָדָם, כְּלוּמַר, רִצּוֹן ה' הוּא שִׁירוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ יִיחָרְבוּ, אֵךְ עֵתִיד הוּא לִנְקוּם בְּמִי שִׁיחָרִיב אוֹתָם בְּפוּעֵל, וְלִכְן לֹא רָצָה נִירוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן, עָרַק - בֶּרַח נִירוֹן קִיסֵר מִמַּחְנֵה הַצֶּבֶא שְׁלוֹ, וְאַזְלָה וְאַיְגִייר - וְהֵלֵךְ וְהִתְגִּיר, וְנִפְקַּם מִיָּנִיָּה - וַיֵּצֵא מִמֶּנּוּ לֵאחֲרָה זְמַן הַתְּנָא רַבִּי מֵאִיר.

גדולתם של עשירי ירושלים, ויכולתם לכלכל את העיר במצור

שְׁדִרְיָה עִילּוּיָהּ לְאַסְפִּינּוּס קִיסֵר - חָזַר מֶלֶךְ רוּמִי וּשְׁלַח לֶאֱרָץ יִשְׂרָאֵל אֶת אֲסַפְסִינּוּס קִיסֵר, שִׁילַח בִּירוּשָׁלַיִם. אֵתָא צַר עָלָה תְּלַת שָׁנִי - בֹּא אֲסַפְסִינּוּס וְהֵטִיל מִצּוֹר עַל יִירוּשָׁלַיִם בְּמִשְׁךְ שְׁלֹשׁ שָׁנִים. וּבְאוֹתָהּ תִּקּוּפָה הָיוּ בְּהָ תְּנָהּ תְּלַתָּא עֲתִירֵי - הָיוּ בִירוּשָׁלַיִם שְׁלֹשָׁה עֲשִׂירִים גְּדוּלִים, נְקִדִּימוֹן בֶּן גּוּרִיּוֹן, וּבֶן בְּלָבָא שְׁבוּעָה, וּבֶן צִיצִית הַכֶּסֶת. וּמִבְּאֵרֶת הַגִּמְרָא מְדוּעַ הָיוּ מְכוּנִים בְּשִׁמּוֹת אֵלּוּ, 'נְקִדִּימוֹן בֶּן גּוּרִיּוֹן' הָיָה מְכוּנָה כֵּן מִחֲמַת שְׁנִינְקָדָה לֹא חֲמָה בְּעֶבְרִית - שְׁזִרְחָה הַחֲמָה בְּשִׁבְלִי [כַּאֲשֶׁר עָלוּ יִשְׂרָאֵל לְרַגֵּל וְלֹא הָיוּ לָהֶם מִים לְשִׁתּוֹת, לֹא נִקְדִּימוֹן מִהֶגְמוֹן אֶחָד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בּוֹרוֹת מִים, וְהִתְחַיֵּב לְהַחֲזִיר לוֹ אֶת הַמִּים עַד זְמַן מִסּוּים, אוֹ שִׁיתֵּן לוֹ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה כִּכְרוֹת כֶּסֶף. וְכַשֶּׁעָמַד אוֹתוֹ הַיּוֹם לְהִסְתֵּיִם הַתְּפִלָּה נִקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרִיּוֹן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וִירְדוּ גַשְׁמִים וּמִילָאוּ אֶת הַבּוֹרוֹת בְּמִים. אִמְנָם כִּיּוֹן שְׁבִינְתִּים כְּבֵר הַחֲשִׁיד הַיּוֹם, טַעַן אוֹתוֹ הַגִּמּוֹן שֶׁלֹּא פָּרַע לוֹ בְּזִמְנוֹ, וְעָלִיו לְתֵת לוֹ אֶת הַכֶּסֶף שֶׁהִתְחַיֵּב לוֹ. נִכְנַס נִקְדִּימוֹן שׁוֹב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְהִתְפַּלֵּל, וְהִתְפַּזְרוּ הָעֲנָנִים וְזִרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ. וּמִחֲמַת מַעֲשֵׂה זֶה הָיָה קְרוֹי 'נִקְדִּימוֹן', וּשְׁמוֹ הָאֲמִיתִי הָיָה 'בּוֹנִי'. 'בֶּן בְּלָבָא שְׁבוּעָה' הָיָה מְכוּנָה כֵּן מִחֲמַת שְׁפָל הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ בְּשָׂהוּא רָעַב בְּכָלֵב, הָיָה יוֹצֵא בְּשָׂהוּא שְׁבִיעָה. 'בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת' הָיָה מְכוּנָה כֵּן מִחֲמַת שְׁהִייתָה צִיצִיתוֹ - צִיצִית שֶׁל טְלִיתוֹ נִגְרָרְתָּ עַל גְּבִי כֶסֶתוֹת, כְּלוּמַר, מְרֹב עֲשִׂירוֹתוֹ לֹא הָיָה מֵהֵלֶךְ עַל גְּבִי רִצְפַת אֲבָנִים, אֲלֵא רַק עַל גְּבִי שְׁטִיחִים, וְהָיוּ צִיצִיתוֹ נִגְרָרוֹת עֲלֵיהֶם. אֵיבָא דְאַמְרֵי - וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה שְׁמוֹ הָאֲמִיתִי 'בֶּן צִיצִית', וְהוֹסִיפוּ לוֹ אֶת הַכִּינוֹי 'הַכֶּסֶת', כִּיּוֹן שְׁהִייתָה כֶּסֶתוֹ מוּטָלָה - הָיָה כִּסְאוֹ נִמְצָא בֵּין גְּדוּלֵי רוּמִי, כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לְרוּמִי לִקְבֹּל אֶת פְּנֵי הַקִּיסֵר. אוֹתָם שְׁלֹשָׁה עֲשִׂירִים קִיבְּלוּ עַל עֲצָמָם לְזוֹן אֶת אֲנָשֵׁי יִירוּשָׁלַיִם בְּזִמְנֵי הַמִּצּוֹר, חָד - אֶחָד מֵהֶם אָמַר לָהּ, אֲנָא זִינָא לָהּ בְּחִיטֵי וְשַׁעֲרֵי - אֲנִי אֶזּוֹן אוֹתָם בְּחִיטִים וְשַׁעֲרוֹת. וְחָד מֵהֶם אָמַר לָהּ, בְּדַחְמָרָא וּבְדַמְלָחָא וּבְשִׁחָא - אֲנִי אֶזּוֹן אוֹתָם בֵּין, מֶלֶח וּשְׁמֵן. וְחָד מֵהֶם אָמַר לָהּ, בְּדִצִּיבִי - אֲנִי אֶתֵּן אֶת הָעֲצִים הַנִּצְרָכִים לְבִישׁוֹל בְּכָל אוֹתוֹ הַזְּמַן. וְשִׁיבָהּ רַבִּנָּן לְדִצִּיבִי - וּשְׁבַחוּ הַחֲכָמִים אֶת נְדִיבוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁנָּתַן אֶת הָעֲצִים, וְהִטְעֵם לָכֵךְ, דְּרַב חֲסֵדָא, כָּל אֲקִלְדֵי תָּנָה מָסַר לְשִׁמְעִיָּה - אֶת כָּל מִפְתָּחוֹתָיו הָיָה מוֹסֵר לְשִׁמְשׁוֹ, בְּרַב מְדִצִּיבִי - מִלְּבַד הַמִּפְתָּח שֶׁל מַחֲסַן הָעֲצִים, וְטַעְמוֹ, דְּאָמַר רַב חֲסֵדָא, אֲכַלְבָּא דְּחִיטֵי בְּעֵי שִׁיתֵּין אֲכַלְבֵי דִצִּיבִי - מַחֲסַן אֶחָד שֶׁל חִיטִים צָרִיךְ הוּא לְשִׁשִּׁים מַחֲסָנִים שֶׁל עֲצִים, כְּדִי שִׁיּוּכְלוּ לְבַשֵּׁל וּלְאָפוֹת בַּחוּמָם, נִמְצָא שְׁאוֹתוֹ עֲשִׂיר שְׁנָתָן עֲצִים הָיָה צָרִיךְ לְתֵת גְּדוּלָה בַּהֲרַבָּה

משאר העשירים. הנה להו למיזן עשרים וחד שתא - ולאותם שלשה עשרים היה מזון ועצים המספיקים לעשרים ואחת שנים של מצור.

מאבקם של הבריונים נגד דעת חכמי ירושלים, והובלת העם למלחמה אבודה

מספרת הגמרא מדוע לא הועילו להם כל האוצרות הללו: הוה בהו תנהו ברייני - היו בתוך ירושלים אנשים בריונים, ריקים מתורה הממהרים ושמחים למלחמות, אמרו החכמים לאותם בריונים, נפיק ונעביד שלמא בחדדיהו - נצא ונעשה שלום עם הרומאים, כדי שיסירו את המצור. לא שבקינהו - לא הניחו להם הבריונים לצאת ולהשלים עמהם, אמרו להו - אמרו הבריונים לחכמים, אדרבה, נפיק ונעביד קרבא בחדדיהו - נצא ונלחם עם הרומאים. אמרו להו רבנן - אמרו החכמים לבריונים, לא מסתעיץא מילתא - הרי לא תצליחו לנצחם במלחמה, ואם כן מוטב שנשלים עם הרומאים, ולא תאבד העיר. חששו הבריונים שילכו החכמים וישלימו עם הרומאים נגד רצונם, קמו קלנהו להנהו אמברי דחיטי ושערי - הלכו והעלו באש את כל המחסנים של החיטים והשעורים, והנה בפנא - ונעשה רעב בירושלים, ועתה היו הבריונים בטוחים שלא תהיה ברירה אלא לצאת למלחמה ברומאים, נגד דעתם של החכמים.

תוקף הרעב בירושלים בשנות המצור

מספרת הגמרא מעשה שאירע בירושלים בזמן המצור, ללמדנו עד היכן הגיע תוקף הרעב: מרתא בת בייתוס, עתירתא דירושלים הווא - היתה האשה העשירה ביותר בירושלים, שדרתה לשלוחה - שלחה היא שליח לשוק לקנות לה מאכל, ואמרה ליה, זיל אייתי לי סמידא - לך ותקנה לי מהשוק סולת, כפי שהיתה רגילה לאכול. אדאזל, איזדבן - עד שהגיע השליח לשוק, נמכר כבר כל הסולת, ולא היה ניתן לקנות עוד. אתא - חזר השליח ואמר לה למרתא בת בייתוס, סמידא ליכא - אין סולת בשוק, אבל חורתא איכא - יש עדיין פת לבנה ונקיה. אמרה ליה, זיל אייתי לי - לך וקנה עבורי לכל הפחות פת כזו. אדאזל איזדבן - עד שהלך השליח לשוק, נגמרה גם הפת הנקיה. אתא - חזר אליה השליח ואמר לה, חורתא ליכא - פת נקיה כבר אין, גושקרא איכא - יש עדיין פת שחורה, העשויה מחיטים המעורבות בקליפתם. אמרה ליה, זיל אייתי לי - לך והבא לי כל הפחות פת כזו. אדאזל איזדבן - עד שהלך השליח, נמכרה גם פת זו, אתא ואמר לה, גושקרא ליכא - אין כבר פת העשויה מחיטים כלל, ואפילו פת קיבר, אבל קומחא דשערי איכא - יש קמח של שעורים. אמרה ליה, זיל אייתי לי - לך והבא לי לכל הפחות מאכל זה. אדאזל איזדבן - עד שהלך השליח לשוק, נמכר גם כל הקמח של השעורים. ראתה מרתא בת בייתוס שאין השליח קונה לה דבר, ובאותה שעה הנה שליכא מוסאנא - היו נעליה שלופות, כלומר, הלכה יחפה, אמרה, איפוק ואחזי אי משכחנא מידי למיכל - אצא בעצמי לשוק ואראה אם אמצא דבר מה לאכול. כשיצאה החוצה, והיא יחיפה, אייתיב לה פרתא בכרעא - נדבק בכף רגלה גללים של בהמה, ומאחר והיתה מפונקת ואיסטניסית מאד,

מתה. קרי עליה - קרא עליה רבן יוחנן בן זבאי את הפסוק האמור בפרשת התוכחה (דברים כח נו) 'הרבה בך והעננה אשר לא נפתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרד'. איכא דאמרי - יש אומרים שהמעשה אירע באופן אחר, שכאשר יצאה לשוק, גרונות דרבי צדוק אכלה - מצאה ברחוב תאנים יבשות שנמצצו על ידי רבי צדוק, ואכלה אותם לרוב רעבונה, ולאחר שאכלה אותם טעמה את ריח החולי של רבי צדוק, ואיתניסא ומתה - ומחמת אסטניסותה, מתה.

מבאר הגמרא את עניינם של גרונות אלו: דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא - ישב בתענית ארבעים שנה, לבקש מה' דלא ליחרב - שלא תיחרב ירושלים, ונעשה גופו צנום עד כדי כך דבי הוה אכיל מידי - כאשר היה אוכל דבר מה, הוה מיתחזי מאבראי - היה המאכל נראה מבחוץ, כשהוא עובר בגרונו, וכי הוה פריא - וכאשר רצו להחזירו לבריאותו, מיייתי ליה גרונות - היו מביאים לו תאנים מיובשות, מייץ מייחזי - היה רבי צדוק מוצץ את הרטיבות שבהם, ושרי להו - והיה משליכם לאחר מכן, ואחת מאותם גרונות הזדמנה למרתא בת בייתוס, פי הוה קא ניהא נפשה - באותה שעה שעמדה למות, אפיקתה לכל דהכא וכספא - הוציאה מרתא את כל הזהב והכסף שלה, שריתיה בשוקא - והשליכה אותם בשוק, אמרה - הסבירה את מעשיה, האי למאי מיבעי לי - לשם מה אני זקוקה לכסף וזהב אלו אם איני יכולה לקנות בהם מאכלים. והיינו דכתיב - וזהו קיום הפסוק שנאמר בנבואת יחזקאל (ז יט) 'בספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה, כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה', נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו, כי מכשול עונם היה'.

נסיונו של רבי יוחנן בן זכאי להציל את ירושלים

הגמרא מספרת עתה כיצד ניסה רבי יוחנן להשלים עם הרומאים נגד דעתם של הבריונים: אבא סקרא, ריש ברייני דירושלים - היה ראש הבריונים שבירושלים, בר אחתיה - ובן אחותו דרבי יוחנן בן זבאי הוה. שלח רבן יוחנן בן זכאי לאבא סקרא, תא בציינעא לגבאי - בא אלי בחשאי, שלא ימנעוך חבריך הבריונים. אהא - בא אליו אבא סקרא, אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, עד אימת עבדיתו הכי - עד מתי תעמדו בהנהגתכם ותמנעו מלהשלים עם הרומאים, וקטליתו ליה לעלמא בכפנא - והרי בכך אתם הורגים את כל העם ברעב. אמר ליה אבא סקרא, מאי איבעיד - מה ביכולתי לעשות, דאי אמינא להו מידי קטלו לי - והרי אם אומר לחברי הבריונים דבר בענין זה, שרצוני להשלים עם הרומאים, יהרגו אותי. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק - ראה עבדתי איזו תקנה שעל ידה אוכל לצאת מהעיר לקראת הרומאים, אפשר דהרי הצלה פורתא - אולי אצליח לכל הפחות לעשות איזו הצלה קטנה. אמר ליה אבא סקרא, נקוט נפשך בקצירי - החזק עצמך בעיני הציבור כחולה, וליתי בולי עלמא ולישיילו בך - ויבואו הכל לשאול בשלומך, ואיתי מידי פריא ואגני נבך - והבא דבר בעל ריח סרוח והשכב אצלך במיטה, ולימרו דנח נפשך - ויאמרו הכל שנפטרת מן העולם, וכיון שאין מלינים את המת בירושלים (אבות דרבי נתן), יניחו להוציא אותך אל מחוץ לעיר. ואמנם כשישאו את מיטתך, ליעיילו בך תלמידך - יכנסו לשאת

את המיטה רק תלמידך, שיודעים את האמת, ולא יעזוב בך אינש אחרים - ולא ישא אותך אדם אחר, ולא לרגשך בך דליל את - שלא ירגישו בך נושאי המטה שאתה קל, דאיהו ידעי דחייא קליל ממיטא - שהרי ידוע שאדם חי קל מאדם מת, ומתוך כך יבינו שאתה מערים. עביר חכי - עשה רבן יוחנן בן זכאי כעצתו של אבא סיקרא, והוציאו קול שמת, נכנס בו - תחת מיטתו, לשאת אותה אל מחוץ לעיר, רבי אליעזר מצד אחד, ורבי יהושע מצד אחר, כי מוטו לפיתחא - כאשר הגיעו לפתח העיר, במקום ששמרו הבריונים שלא יצא שום אדם להשלים עם הרומאים, בעו למדקריה - רצו הבריונים לדקור את רבן יוחנן בן זכאי, כי חששו שמא הוא מערים לצאת אל הרומאים, ועל ידי הדקירה יצעק, ויראו שהוא חי. אמר להו אבא סיקרא, אם תעשו כן יאמרו הרומאים 'רפן דקרו' - אפילו את רבם הם דוקרים, בעו למדקריה - רצו הבריונים לדחפו, אולי יצעק, אמר להו אבא סיקרא, אין ראוי אפילו לדחפו, שהרי יאמרו 'רפן דחפו'. פתחו ליה בבא - פתחו לו הבריונים את שער העיר, ונפק - יצא.

כי מוטא להם - כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי למחנה הרומאים וראה את אספסיינוס קיסר, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי 'שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא' - שלום עליך המלך, שלום עליך המלך. אמר ליה אספסיינוס, מיחייבת תרי קטלא - חייב אתה שתי מיתות, חדא - מיתה אחת, כיון דלאו מלכא אנא - שהרי אינני מלך, אלא שר הצבא, וקא קרית לי מלכא - ואתה קורא לי 'מלך', ובכך אתה לועג לי [ויש אומרים שכעס עליו מחמת שיש בכך זלזול בקיסר שמלך באותה שעה (מהרש"א)]. ותו - ומיתה שניה, אי מלכא אנא - אם אכן מלך אני, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי - מדוע לא באת לפני עד עתה. אמר ליה - השיב לו רבן יוחנן בן זכאי על שתי טענותיו, דקאמרת - מה שאמרת בתחילה לאו מלכא אנא - שאין אתה מלך, איברא מלכא את - באמת אתה עתיד להתמנות כמלך, דאי לאו מלכא את - שאילו לא היית מלך, לא מימסרא ירושלים בידך - לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דכתיב - שנאמר בישעיהו (י לד) 'והלבנון באדיר ופל', ואין לשון 'אדיר' אלא מלך, דכתיב בירמיה (ל כא) 'והיה אדיר ממונו ומשלו מקרבו יצא גו', הרי ש'אדיר' הוא מושל, ואין 'לבנון' האמור כאן אלא בית המקדש, שנאמר בתפילת משה רבינו להכנס לארץ (דברים ג כה) 'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן החר הטוב הזה וכלבנון', וכוונתו היתה להר הבית ובית המקדש [ואף על פי שעדיין לא נמסרה ירושלים בידו, מכל מקום כיון שהטיל עליה מצור שלש שנים, והיה רעב כבד בירושלים, הרי זה כאילו נמסרה בידו]. המשיך רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו, ודקאמרת - ועל טענתך השניה, אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האידנא - אם מלך אני מדוע לא באת לפני עד עתה, בריוני דאית בן לא שבקינן - הבריונים שיש בתוכנו אינם מניחים לנו להשלים איתכם.

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, אילו היתה חבית של דבש, ודרקון - נחש פרוץ עליה, האם לא היו שוקרים את החבית בשביל [-בגלל] הדרקון, וכך הייתם צריכים לעשות, להפיל את חומות העיר ולשורפה באש, כדי להשליך משם את הבריונים. אישתיק - שתק רבן יוחנן בן זכאי ולא ענה

לו דבר. קרי עליה - קרא עליו רב יוסף, ואיתיקא - ויש אומרים שקרא עליו רבי עקיבא את הפסוק בישעיה (מד כה) 'משיב חכמים אחר, ודעתם יסכל', כלומר, הקדוש ברוך הוא מנע את רבן יוחנן בן זכאי מלהשיב לו בחכמה, איכתי ליה למימר ליה - כיון שהיה ראוי לו להשיב לאספסיינוס, אין צורך לשבור את החבית של הדבש, אלא שקלינן צבתא - נוטלים צבת, ושקלינן ליה לדרקון - ונוטלים את הנחש מעל החבית, וקלינן ליה - והורגים אותו בפני עצמו, וחביתא שבקינן לה - ומניחים את החבית, ואין שוברים אותה. וכך בנמשל, היה לו לומר שרצו להמתין שמא יצליחו לנצח את הבריונים ולהוציאם מהעיר, בלי להשחית את העיר כולה.

אדהכי - בינתיים, תוך כדי שהם מדברים, אתי פריסתקא עליה מרומי - הגיע שליח מרומי אל אספסיינוס, אמר ליה השליח, קום, דמית ליה קיסר - כיון שמת הקיסר שמלך ברומי, ואמרי הנחו חשיבי דרומי - ואמרו החשובים של רומי, הממונים על מינוי המלכים, לאיתיקא ברישא - שיש למנותך להיות מלך תחתיו. באותה שעה, הוה פייס חד מןאני - היה אספסיינוס נעול בנעלו האחת בלבד, בעא למסיקא לאחרינא - רצה לנעול את הנעל השנייה, לא עיל - לא נכנסה רגלו לתוך הנעל. בעא למשילא לאידך - רצה לחלוץ את הנעל הראשונה, שכבר היתה על רגלו, לא נפק - לא הצליח לחולצה. אמר אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאי האי - מדוע אירע לי כן. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, לא תצטער, שמועה טובה אתיא לה - הסיבה לכך היא כיון ששמעת שמועה טובה, שמינו אותך למלך, ולכן התרחבו עצמותיך, דכתיב במשלי (טו ל) 'שמועה טובה תדרשן עינים, ולכן אינך יכול לנעול את הנעל השנייה, ולא לחלוץ את הנעל הראשונה. אלא מאי תקנתיה - ומה היא התקנה למצב זה, המשיך רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו, ליתי איניש דלא מיתבא דעתה מיניה - יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו, וילחילי קמך - ויעבור לפניך, ועל ידי כך תתעצב, ויחזרו עצמותיך למצבם הראשון, דכתיב במשלי (יז כב) 'ורוח נבאה תיבש גרב'. עבר הכי - עשה כן אספסיינוס, עיל - והצליח להכניס את רגלו השנייה לנעל.

אמר ליה אספסיינוס, ומאחר דחכמיתו בלי האי - כיון שאתם חכמים כל כך, כפי שאני רואה עתה שידעת מה לייעץ לי, עד האידנא אמאי לא אתיתו לנבאי - מדוע לא באת אלי עד עתה. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, ולא אמרי לה - וכי לא השבתי לך תשובה, שהבריונים לא הניחו לנו לצאת. אמר ליה, אנא נמי אמרי לה הרי גם אני השבתי לך תשובה על כך, שכשם שיש לשבור את החבית של הדבש כדי להרוג את הנחש, כך יש להחריב את ירושלים מפני הבריונים שבה.

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מיזל אדילנא - אי הולך לדרכי, לרומי, לקבל את המלכות, ואיניש אחרינא משדרנא - ואשלח אדם אחר להשלים את המלחמה, אלא בעי מינאי מידי דאתן לה - בקש ממני דבר שאתן לך. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי, תן לי את העיר יבנה, שלא תחריב אותה, וחבמיה, שלא תהרגם, לפי שבאותה שעה היתה הסנהדרין וחכמי ישראל בעיר יבנה. ושויילתא דרבן גמליאל - הנח לשושלת משפחת רבן גמליאל נשיא ישראל, שלא תהרגם, כדי שלא תכלה שולטנותם של בית דוד [כי גם לאחר שתמה המלכות מבית דוד, היו הנשיאים ממשפחה זו].

ואספסיונותא דמספין ליה לרבי צדוק - ותן לי רופאים שירפאו את רבי צדוק, לפי שהיה מתענה ארבעים שנה שלא ייחרב הבית, והתקטנו מעיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קרי עליה - קרא עליו רב יוסה, ואיתימא - ויש אומרים שקרא עליו כן רבי עקיבא, את הפסוק 'משיב חכמים אחר ודעתם יסבל', והטעם לכך, שבמקום לבקש את הדברים הללו, איבעי למימר ליה לשבקינחו הדיא זימנא - היה לו לומר לאספסיונותא שניח להם בפעם זו, ויסיר את המצור מעל ירושלים. מבארת הגמרא את סברתו של רבי יוחנן, שלא ביקש כן, והוא [רבי יוחנן] סבר, דלמא בלי האי לא עביר - שמא לדבר גדול כל כך לא יסכים אספסיונותא, והצלה פורתא נמי לא הוי - ואפילו הצלה קטנה לא תהא, ולכן העדיף לבקש דברים אלו, שקיבלם אספסיונותא, ולא ביקש שיסיר את המצור מעל ירושלים. מבררת הגמרא, אספסיונותא דמספין ליה לרבי צדוק מאי היא - כיצד ריפאו אותם רופאים את רבי צדוק. ומבארת, יומא קמא אשקויה מניא דפארי - ביום הראשון השקו אותו מים ששרו בהם סובין. למחר, השקו אותו מניא דסיפוקא - מים ששרו בהם סובים גסים המעורבים בקמח. למחר, מניא דקימחא - מים ששרו בהם קמח. עד דרווח מיעיה פורתא פורתא - עד שהתרווחו מעיו מעט מעט, והבריא.

שליחת טיטוס הרשע למלחמה על ירושלים

אזל - הלך אספסיונותא, שדריה לטיטוס - שלח את טיטוס בנו להמשיך את המצור על ירושלים, ועליו נאמר הפסוק בספר דברים (לב לז) 'ואמר אי אלהימו צור חסיו בו, זה טיטוס הרשע, שחירף וגרף כלפי מעלה. מה עשה, תפש זונה בידו, ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה, ועבר עליה עבירה. ונטל סוף, וגדר - דקר את הפרכת, ונעשה נב, והיה דם מבצבץ ויוצא, ובסבור היה טיטוס שהרג את עצמו [-כינוי כבוד כלפי שמים], שנאמר בספר תהילים (עד ד) 'שאגו צורריה בקרב מועדיה שמו אותותם אותות', ולשון 'מועדיך' האמורה בפסוק זהו כינוי לבית המקדש, שהוא מקום שהקדוש ברוך הוא מתועד בו, וחשבו שאותו 'אות', סימן, של דם שיצא מהפרכת, הוא סימן לכך שכביכול ניצחו את הקדוש ברוך הוא [והטעם שנעשה נס זה שבצבץ דם מהפרכת, להראות שקשה היה לפני ה' חורבן בית המקדש]. אבא חנן אומר, על זמן זה נאמר הפסוק בתהילים (פט ט) 'מי כמותה חסין יה', מי כמותה חסין וקשה, שאיתה שומע נאוצו וגדופו של אותו רשע, ויש בידך להענישו, ואתה שותק ומניח לו לעשות כרצונו. דבי רבי ישמעאל תנא - בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו, שעל זמן זה נאמר הפסוק (שמות טו יא) 'מי כמותה באלים ה', ויש לדרוש זאת כאילו נאמר מי כמותה באלמים, שכביכול שותק ה' ומניח לרשעים לעשות כרצונם.

מה עשה טיטוס לאחר שנכנס לבית המקדש, נטל את הפרכת, ועשאו כמין גרגותני - כמו שק גדול, והביא את כל הכלים שבמקדש, והניחם בהן, והושיבם בספינה לילך להשתבח בעירו, שנאמר בקהלת (ח י) 'ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יחלכו וישתבחו בעיר אשר בן עשו, אל תיקרי - יש לדרוש את הפסוק כאילו לא נאמר 'קבורים' אלא 'קבוצים', וזהו רמז לכך שטיטוס קיבץ את כל כלי המקדש, וכן אל תיקרי 'וישתבחו' אלא 'וישתבחו', והיינו שהלך להשתבח בעירו. איבא

דאמרי - ויש אומרים בדרשת פסוק זה, שיש לקרוא 'קבורים' ממש, כפשטות לשון הפסוק, והרמז בזה, דאפילו מילי דמטמין - שאפילו דברים המוטמנים ומוסתרים מהכל, והיינו ממנום של ישראל שהוסתר מפניהם, אינלייא להון - התגלו להם באותה שעה.

עונשו של טיטוס בעולם הזה

כשהיה טיטוס בספינה בדרכו לרומי, עמד עליו נחשול - רוח סערה שפיהם לטובעו, אמר טיטוס, במדומה אני שאליהם של אלו אין גבורתו אלא במים, בא פרעה טבעו במים - במי ים סוף, בא סיכרא טבעו במים - בנחל קישון, אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא, יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה. וצתה בת קול מהשמים ואמרה לו, רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי, ויתוש שממה, ומבארת הגמרא אמאי קרי לה - מדוע קרויה היא 'בריה קלה', כיון דמעלנא אית לה - יש לה פה לאכול, ומקנא לית לה - אך אינה מפרישה פסולת מגופה, עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה. עלה טיטוס ליבשה, בא ויתוש ונכנס בחטמו, ומשם נכנס למוחו, ונקר במוחו שבע שנים. וזמא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא - יום אחד עבר טיטוס ליד פתח של נפח, שמע קל ארזפתא - שמע היתוש את קול דפיקת הפטיש, אישתיק - והשתק מניקורו. אמר טיטוס, איבא תקנתא - אם כן יש לי תקנה ורפואה, וכך עשה, כל יומא מיתו נפחא ומחו קמיה - כל יום הביאו נפח לפני טיטוס, והיה דופק בפטישו לפניו כדי להשתיק את היתוש שבמוחו, לנפח נכרי, וחיב ליה ארבע זוזי - היה נותן ארבעה זוזים בשכרו, אבל לנפח ישראל לא היה נותן כלום, אלא אמר ליה, מיפתייה דקא חזית בסנאד - די לך בכך שאתה רואה את היסורים שיש לשונאך, ועל עצמו אמר כן. עד תלתין יומין עבד הכי - במשך שלשים יום הועיל לו הדבר להשתיק את היתוש, אך מבאן ואילך - לאחר שלשים יום, כיון דרש דש - מאחר וכבר הורגל היתוש לשמוע את קול הדפיקות, הורגל, ולא הפסיק לנקר במוחו של טיטוס.

תניא - שנינו בברייתא, אמר רבי פנחס בן ערוכא, אני חיותי בין גדולי רומי, וכשמת טיטוס פצעו את מוחו, ומצאו בו את אותו יתוש שהיה גודלו כצפור דרור, משקל שני סלעים. במתניתא תנא - בברייתא אחרת שנינו, היה גודלו של היתוש כגודל בן שנה, משקל שני ליטריין. אמר אבוי, נקטין כן מקובל בידינו, כיון של היתוש היה חזק כשל נחשת, וצפרניו היו חזקות כשל ברזל. כי הוה קא מית - בשעה שעמד טיטוס למות, אמר להו - אמר לעבדיו, ליקליה לחווא גברא - שישרפו את גופו לאחר מותו, ולבדרי לקיטמיה אשב ימי - ויפזרו את אפרו על פני שבעה ימים, דלא לשפחיה אלהא ויהודאי ולוקמיה בדינא - כדי שאלוקי היהודים לא ימצאו ולא יעמידנו לדין.

עונשו של טיטוס לעולם הבא

מביאה הגמרא מעשה בענין עונשו של טיטוס בעולם הבא: אונקלוס בר קלניקום, בר אחתיה - בן אחותו דטיטוס הוה, בעי לאיניורי - רצה אונקלוס להתגיר, והיה זה לאחר מיתתו של טיטוס, אזל

אֶסְקִיָּה לְטִיטוֹס בְּנִגְדָא - הֵלֵךְ וְהֵעֵלָה אֶת טִיטוֹס בָּאוֹב, אָמַר לֵיהּ - שְׂאֵל אוֹנְקְלוֹס אֶת טִיטוֹס, מֵאַן חָשִׁיב בְּהֵוָה עֲלֵמָא - מִי הָאוּמָה הַחֲשׁוּבָה בְּעוֹלָם הָאֲמִתָּה. אָמַר לֵיהּ טִיטוֹס, יִשְׂרָאֵל. הַמְשִׁיךְ אוֹנְקְלוֹס וּשְׂאֵלוֹ, מַהוּ לְאִידְבוּקִי בְּהוּ - הָאֵם כְּדָאִי לִי לְהִידְבֵּק בָּאוּמָה זֹאת, כְּלוּמַר, לְהַתְגִּייר. אָמַר לֵיהּ - הַשִּׁיב לוֹ טִיטוֹס, מִיִּלְיִיָּהּ נְפִישָׁיו וְלֹא מִצִּית לְקִיּוּמִיָּהּ - יֵשׁ לָהֶם מִצְוֹת רַבּוֹת, וְלֹא תִצְלִיחַ לְקִיּוּמָם, לִכֵּן, זֵיל אִיגְרִי בְּהוּ בְּהֵוָה עֲלֵמָא - לֵךְ וְתִלְחֹם בָּהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְחַוִּית רִישָׁא - וְעַל יָדֵי זֶה תִּהְיֶה חָשׁוּב, דְּבָתִּיב בַּמְגִּילָת אִיכָה (א ה) 'הָיוּ צָרָה לְרֹאשׁ וְגו', וּדְרָשׁוּ חֲכָמִים מִלְשׁוֹן זֶה, שֶׁכָּל הַמִּצְוָה לְיִשְׂרָאֵל, נִעְשְׂתָה רִישָׁא. אָמַר לֵיהּ - הַמְשִׁיךְ אוֹנְקְלוֹס וּשְׂאֵלוֹ, דִּינִיָּה דְּהֵוָה גְּבָרָא בְּמָאִי - כִּיצַד מַעֲנִישִׁים אוֹתָךְ בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ - הַשִּׁיב לוֹ טִיטוֹס, בְּמָאִי דְּפָסִיק אֲנִפְשִׁיָּה - דָּנִים אוֹתוֹ בְּאוֹתוֹ דִּין שְׂפֶסֶק עַל עֲצָמוֹ קוֹדֵם מוֹתוֹ, כֹּל יוֹמָא מְכַנְשִׁי לֵיהּ לְקִיּוּמָהּ - בְּכָל יוֹם אוֹסְפִים אֶת אֶפְרוֹ, וּמַחִים אוֹתוֹ, וְדִינִי לֵיהּ - וְדָנִים אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו, וְקָלוּ לֵיהּ - וּשְׁוֹרְפִים אוֹתוֹ, וּמְכַדְרֵי אֲשֶׁכּ יָמֵי - וּמַפְזִרִים אֶת אֶפְרוֹ עַל פְּנֵי שְׁבַע יָמִים.

מִמְשִׁיכָה הַגְמָרָא בַּמַּעֲשָׂה זֶה שֶׁל אוֹנְקְלוֹס: אֲזַל אֶסְקִיָּה לְבַלְעָם בְּנִגְדָא - הֵלֵךְ אוֹנְקְלוֹס וְהֵעֵלָה בָּאוֹב אֶת בַּלְעָם הַרְשָׁע, אָמַר לֵיהּ אוֹנְקְלוֹס, מֵאַן חָשִׁיב בְּהֵוָה עֲלֵמָא - מִי הָאוּמָה הַחֲשׁוּבָה בְּעוֹלָם הָאֲמִתָּה. אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל. שְׂאֵלוֹ אוֹנְקְלוֹס, מַהוּ לְאִידְבוּקִי בְּהוּ - הָאֵם כְּדָאִי לִי לְהִידְבֵּק בָּהֶם וְלְהַתְגִּייר. אָמַר לֵיהּ בַּלְעָם, לֹא תִדְרָשׁ שְׁלוּמָם וְטוֹבָתָם כֹּל הַיָּמִים. אָמַר לֵיהּ אוֹנְקְלוֹס לְבַלְעָם, דִּינִיָּה דְּהֵוָה גְּבָרָא בְּמָאִי - בְּאִיזָה עוֹנֵשׁ מַעֲנִישִׁים אוֹתוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ בַּלְעָם, בְּשִׁכְבְּתָא זֶרַע רִוְתָּתָא, מִידָה כִּגְדִּי מִידָה, כִּיּוֹן שְׁהוּא יַעֲץ לְבַלֵּק לְהַכְשִׁיל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּבִנּוֹת מוֹאָב.

אֲזַל אֶסְקִיָּה בְּנִגְדָא לְפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל - הֵלֵךְ אוֹנְקְלוֹס וְהֵעֵלָה בָּאוֹב אֶת יֵשׁוּ הַנוֹצְרִי, שֶׁהִיָּה יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר, אָמַר לֵיהּ אוֹנְקְלוֹס, מֵאַן חָשִׁיב בְּהֵוָה עֲלֵמָא - מִי הָאוּמָה הַחֲשׁוּבָה בְּעוֹלָם הָאֲמִתָּה, אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל. שְׂאֵלוֹ אוֹנְקְלוֹס, מַהוּ לְאִידְבוּקִי בְּהוּ - הָאֵם כְּדָאִי לְהִידְבֵּק בָּהֶם וְלְהַתְגִּייר, אָמַר לֵיהּ, טוֹבָתָם דְּרוּשׁ, רַעְתָּם לֹא תִדְרָשׁ, כֹּל הַנּוֹגֵעַ בְּהוּ, כְּאִילוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּבִכְתָּ עֵינֵי כְּבִיכּוֹל שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לֵיהּ אוֹנְקְלוֹס, דִּינִיָּה דְּהֵוָה גְּבָרָא בְּמָאִי - בְּאִיזָה עוֹנֵשׁ מַעֲנִישִׁים אוֹתוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לֵיהּ, בְּצוּרָה רִוְתָּתָא. וְהַטַּעַם לִכֵּךְ, דְּאָמַר מַר, כֹּל הַמְלָעִיג עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים, נִידוֹן בְּצוּרָה רִוְתָּתָא.

אוֹמֶרֶת הַגְמָרָא, תָּא חֲזִי - בֵּא וְרֵאָה מַה הִתְפַּרֵּשׁ שִׁישׁ בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל לְנִבְיָאִי אֲמוֹתָא הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, שֶׁאִפִּילוֹ הַפּוֹשְׁעִים שְׁבִישְׂרָאֵל טוֹבִים הֵם מִהַמְשׁוּבָּחִים שְׁבִין הַגּוֹיִים, שֶׁהִרִי בַלְעָם, שֶׁהִיָּה נְבִיא, אָמַר לְאוֹנְקְלוֹס לֹא לְדְרוֹשׁ אֶת שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאִילוֹ יֵשׁוּ הַנוֹצְרִי, שֶׁהִיָּה יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר, אָמַר לְאוֹנְקְלוֹס לְדְרוֹשׁ אֶת טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

הַגְמָרָא חוֹזֶרֶת עֵתָה לְעִנְיַן חוֹרְבַן יְרוּשָׁלַיִם וְגִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: תִּנְיָא - שְׁנִינּוּ בְּבִרְיִיתָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בֵּא וְרֵאָה כְּמָה גָדוֹל כְּחָה שֶׁל בּוֹשָׁה, שְׁתָּרִי כִּינֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת כָּר קִמְצָא, וְהַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ, וְיִשְׂרָף אֶת חֵיכְלוֹ, מַחֲמַת הַבּוֹשָׁה שְׁבִישׁוּהוּ בְּאוֹתָהּ סְעוּדָה.

מעשה בתרנגול ובתרנגולת, שמחמת כן נחרבה מדינת 'הר המלך' בארץ ישראל

נאמר לעיל, **אֶתְרַנְגוּלָא וְאֶתְרַנְגוּלָא חָרִיב טוֹר מְלָכָא** - מחמת מעשה בתרנגול ותרנגולת נחרבה המדינה 'טור מלכא' [-הר המלך] שבארץ ישראל, ומבארת הגמרא את פרטי המעשה, **דְּהוּוּ נְהִינִי** - שכך היה מנהגם של בני אותו מקום, **כִּי הוּוּ מִפְּקֵי חֲתָנָא וְכֻלָּתָא** - כשהיו מוציאים חתן וכלה מביתם אל בית החתונה, **מִפְּקֵי מִמִּינְהוּ תְרַנְגוּלָא וְתְרַנְגוּלָא** - היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, **כְּלוּמְרַ, פְּרוּ וּרְבוּ כְּתְרַנְגוּלִים**. **יֻמָּא חַד** - יום אחד, בשעה שהוציאו חתן וכלה, והוציאו לפניהם תרנגול ותרנגולת, **הָהּ קָא חָלִיף גּוֹנְדָא דְרוּמָא** - היו עוברים שם פלוגה של חיילים רומאיים, **שְׁקִינְהוּ מִינְיָהוּ** - נטלו החיילים את התרנגול והתרנגולת מהיהודים. **נִפְּלוּ עֲלֵיהוּ** - התנפלו עליהם בני המדינה היהודיים, **מְחִינְהוּ** - והכּוּם. **אֲתוּ אֲמֵרוּ לִיהּ** - באו ואמרו לו **לְמִיפְּרַ, מְרִדוּ בְּךָ יְהוּדָאִי** - מרדו בך היהודים, שהרי הכו את חייליך. **אֲתָא עֲלֵיהוּ** - בא הקיסר אל טור מלכא, להלחם בהם. **הָהּ בָּחוּ חֲהוּא** - היה בין היהודים שבמקום אחד ששמו **בְּרַ דְרוּמָא**, שהיה כוחו גדול ביותר, **דְּהָהּ קָפִיץ מִיָּלָא** - שהיה קופץ למרחק מיל, **וְקָטִיל בָּהּ** - והורג בחיילים הרומאיים. **שְׁקִלְהּ קִיסַר לְתַאנְיָה וְאֶתְבִּיחַ אַאֲרַעָא** - נטל הקיסר של רומי את כתרו והניחו על הארץ, דרך הכנעה לפני ה', **אָמַר, רִיבּוּנִיהּ דְּעֻלְמָא בּוֹלִיחַ** - רבון כל העולם, **אִי נִיחָא לָךְ** - אם טוב הדבר בעיניך, **לֹא תִמְסְרִיהּ לְחֲהוּא גְבֵרָא לְרִידִיהּ וּלְמַלְכוּתִיהּ בִּידִיהּ דְּחַד גְּבֵרָא** - לא תמסור אותי ואת מלכותי בידיו של אדם אחד, שהוא בר דרומא. **אֲכַשְׁלִיהּ פּוֹמִיָּה לְבְּרַ דְרוּמָא** - הכשילו פיו של בר דרומא, **וְאָמַר** לפני הקדוש ברוך הוא **הֲלֹא אֲתָה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנִי, וְלֹא תַצֵּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ**, כלומר, אין אנו צריכים לעזרתך. מקשה הגמרא, הרי זהו פסוק בתהילים (ס"ב), ואם כן **דָּוִד נָמִי אָמַר חָכִי** - גם דוד המלך אמר לשון זו, ומה החילוק ביניהם. מתרצת הגמרא, **דָּוִד המלך, אֲתַמּוּחֵי קָא מַתְמַה** - אמר כן לה' בלשון תמיהה, וכי לא תצא לעזור לנו במלחמה, ואילו בר דרומא אמר כן בלשון רגילה, כאילו אינו צריך את עזרת ה'. ולכן ענש בר דרומא על דבריו, **עַל** - נכנס לְבֵית הַכֶּפֶא, **אֲתָא דְּרִקוּנָא שְׁמַטִּיהּ לְכַרְכְּשִׁיהּ** - בא נחש והכישו, **וְנָח נִפְשִׁיהּ** - ונפטר מן העולם. **אָמַר הקיסר, הוֹאִיל וְאִיתְרַחִישׁ לִי נִפְסָא** - כיון שאירע לי נס זה, שמת בר דרומא, **הָא זִמְנָא אִישְׁבְּקִינְהוּ** - בפעם זאת אעזוב אותם ולא אלחם בהם. **שְׁבְּקִינְהוּ וְאִזֵּל** - עזבם הקיסר והלך לדרכו. **אִיזְדְּקִיר** - ישבו היהודים לשמוח על כך **וְאָכְלוּ וְשָׂתוּ, וְאִדְלִיקוּ שְׁרָנִי** - והדליקו נרות רבים כל כך, **עַד דְּאִיתְחַזִּי בִּילּוּנִיָּא דְּגוֹשְׁפִּנְקָא בְּרַחֲוִק מִיָּלָא** - עד שבמרחק מיל מהמדינה היה ניתן לראות את הצורה שבטבעת, לאור אותם נרות, ובמקום להודות לה' שהצילם, בטחו על גבורתם, וכאילו לא יכל הקיסר להלחם בהם מחמת גבורתם. **אָמַר הקיסר, מִיחֲדָא קָא חָדוּ בִּי יְהוּדָאִי** - שמחים מחמתי היהודים, שאומרים שלא יכולתי לנצחם, **חָדַר אֲתָא עֲלֵיהוּ** - חזר ובא להלחם בהם שוב.

אָמַר רַב אֲשֵׁי, תִּקְרָת נֶחָדָה אֶלְפֵי שְׁלִשְׁפִי סִיפָא - שלש מאות אלף חיילים שולפי חרב עָיִלּוּ - באו לְטוֹר מִלְּבָא, וְקָטְלוּ בָּהּ תִּלְתָּא יוֹמֵי וּתְלָתָא לַיְלֹוֹתָא - והרגו בהם במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וכיון שהיתה המדינה גדולה כל כך, באותה שעה שהיו האויבים הורגים בצד אחד של המדינה, וּבְחֶדְקָא

גִּיטָא הַלּוּלִי וְחֲנָנִי - בצד השני עדיין היו חוגגים ושמחים, וְלֹא הָיוּ יֹדְעֵי הַנִּי בְּהֵנִי - ולא ידעו ולא הכירו שבצד האחר של המדינה הורגים בהם האויבים.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בִּלְעָה' וְלֹא חָמַל אֶת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב, בִּי אֲתָא - כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רבי יוחנן, אֵלּוּ שְׂשִׁימִם רַבּוּא - שש מאות אלף עִירוֹת שָׁהִיו לוֹ לִנְאִי הַמְּלָךְ בְּהַר הַמְּלָךְ, דָּאֻמַּר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב אָסִי, שְׂשִׁימִם רַבּוּא עִירוֹת הָיוּ לוֹ לִנְאִי הַמְּלָךְ בְּהַר הַמְּלָךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת מֵאוֹתוֹן עִירוֹת הָיוּ בָּהּ כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם - שש מאות אלף איש, חוץ מִשְׁלָשׁ עִירוֹת, שָׁהִיו בְּחֵן כְּפִלִּים כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, כָּפַר בִּישׁ, כָּפַר שִׁיחֲלִיִּים, כָּפַר דְּכַרְיָא. והטעם שהם מכונים בשמות אלו, 'כָּפַר בִּישׁ', והיינו 'כפר רע', נקרא כך כיון דְּלֹא יְהִיבִי בֵּיתָא לְאוֹשְׁפִיזָא - לא היו מכניסים אורחים לבתיהם. 'כָּפַר שִׁיחֲלִיִּים', שְׁחִיתָה פְּרִנְסָתָן מִן שְׁחֲלִיִּים, והיינו מין מאכל ששמו כן. 'כָּפַר דְּכַרְיָא' - 'כפר הזכרים', והטעם שנקרא כך, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שָׁהִיו נְשׁוּתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זָכָרִים תַּחֲלָה, וְיוֹלְדוֹת נָקִיבָה בְּאַחֲרֹנָה, וּפְּסָקוֹת מַלְלָדָת.

אָמַר עֲיָלָא, לְדִידִי חָזִי לִי הָהוּא אֲתָרָא - אני ראיתי את אותו מקום ששמו טור מלכא, וְאָפְלוּ שִׁיתִּין רִיבּוּתָא קָנִי לֹא מַחְזִיק - וכיום אין בו מקום אפילו לששים ריבוא קנים, וכל שכן שאין בו מקום לששים ריבוא עיירות, וכמו הטעם שיבואר להלן.

אָמַר לִיה הָהוּא צְדֻקִי לְרַבִּי חֲנִינָא - אמר צדוקי אחד לרבי חנינא, שְׁקִירִי מְשַׁקְרִיתוֹ - משקרים אתם בכך שאתם אומרים שהיו כל כך הרבה עיירות ובני אדם בטור מלכא, שהרי אין המקום גדול כל כך. אָמַר לִיה - השיב לו רבי חנינא, 'אֶרֶץ צָבִי' כְּתִיב בָּהּ - נאמר לגבי ארץ ישראל (דניאל יא מא), מִה צָבִי זֶה, לאחר ששוחטים אותו ופושטים את עורו אֵין עֹרֹו מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, כיון שהוא מתכווץ, אֵף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּזִמְנָא שִׁישְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, רְוּחָא - מרווחת היא, ויש בה מקום לכל יושביה, וּבְזִמְנָא שְׁאֵין יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָא עָלֶיהָ, גְּמָדָא - הרי היא מתגמדת ומתקטנת.

חומרת העוון של מי שאינו מתאבל על חורבן ירושלים

רַב מְנוּיָמִי בַר חֶלְקִיָּה, וְרַב חֶלְקִיָּה בַר טוֹבִיָּה, וְרַב הוֹנָא בַר חֲזִיָּא, הָיוּ יְתִבִּי גַבִּי חֲדָדִי - היו שלשתם יושבים יחד, אָמְרִי - אמרו, אִי אֵיבָא דְשָׁמִיעַ לִיה מִיִּלְתָּא - אם יש מי ששמע איזה ענין של צידקות והנהגה טובה מִכָּפַר סְכִינָא שֶׁל מִצְרַיִם, לִימָא - יאמר מה ששמע. פִּתַּח חַד מִיִּנְיָה - פתח אחד מהם ואָמַר, מַעֲשֵׂה בָּאֲרוֹם וְאֲרוֹסָתוֹ שְׂבָאוּ מֵאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁהָתָאֲרוֹסוֹ אֵין עֲדִיין לֹא נִשְׁאָו, שְׁנִשְׁבּוּ יַחַד לְבִין הָעוֹבְדֵי בּוֹכִיבִים, וְהַשִּׁיאוּם הַגּוֹיִים זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ הָאֲרוֹסָה לָאֲרוֹס, בְּבִקְשָׁה מִמֶּנָּה אֵל תִּגַּע בִּי, כיון שְׁאֵין לִי כְּתוּבָה מִמֶּנָּה, ואמרו חכמים שאסור לאדם לשהות עם אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה, וְלֹא נָגַע בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ, וּבְשָׁמַת אוֹתוֹ אֲרוֹס אָמְרָה לָהּ אֲרוֹסָתוֹ, סָפְדוּ לָזֶה, שְׁפִטְפִּט בְּיָצְרוֹ יוֹתֵר מִיִּסְפָּה הַצַּדִּיק, דָּאֵילֹו בְּיוֹסָפָה לֹא הָיָה אֵלָּא חֲדָא שְׁעָתָא - שהרי אצל יוסף היה הנסיון של אשת אדונו רק שעה אחת, וְהָאֵין כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא - ואדם זה היה עימי בכל יום ויום, ועמד בנסיון. וְאֵילֹו יוֹסָפָה, לֹא בְּחֲדָא מְטָה - לא היה עם אשת אדונו במיטה אחת, וְהָאֵין - וארוס זה היה עימי בְּחֲדָא

מִטָּה, ואף על פי כן לא חטא. וְאֵילָנוֹ יוֹסֵף, לֹאֹ אֲשַׁתּוֹ - לא היתה זו אשתו, וְהָא - וארוס זה היה עם אֲשַׁתּוֹ, שהרי התקדשה לו, ולא היתה אסורה עליו אלא מדרבנן [אמנם אין הכוונה שבאמת היה גדול מיוסף הצדיק, שהרי אצל יוסף אשת אדונו פיתתה אותו לחטוא, ואילו כאן אמרה לו ארוסתו שלא יגע בה, אלא אמרה כן דרך הספד (בן יהוידע)].

פֶּתַח אֵידֶךָ - פתח אמורא אחר וְאָמַר, מַעֲשֵׂה שְׂאִירַע באותה העיר, וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת - ארבעים מידות של תבואה בְּדִינָר, ולאחר זמן נֶחֱסַר הַשָּׁעַר מוֹדִיָּא אַחַת, שמכרו רק שלשים ותשע מידות בדינר, והבינו שדבר זה בא להם כעונש על חטא שנעשה בעיר, וּבְדָקוֹ וּמִצָּאוֹ אֵב וּבָנָו שָׁבָאוּ עַל נַעֲרָה מְאֻרָּסָה [-מקודשת ואינה נשואה] בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים, וְהִבְיָאוּם לְבֵית דִּין, וְסָקְלוּם, וְחָזַר הַשָּׁעַר לְמָקוֹמוֹ, הרי שלא היה באותה העיר אלא חטא זה בלבד, ומיד לאחר שתיקנוהו חזר השער למקומו.

פֶּתַח אֵידֶךָ וְאָמַר, מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד מאותה העיר שָׁנְתָן עֵינָיו בְּאֲשַׁתּוֹ לְגִרְשָׁהּ, וְהִיתָה כְּתוּבָתָהּ מְרוּבָּה, ורצה לגרשה בלי נתינת כתובה, מָה עָשָׂה, חָלַף וְזָמַן אֶת שׁוֹשְׁבֵינֵיו, וְהִאֲכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׁיכְרָן בשתיית יין, וְהִשְׁכִּיכָן עַל מִטָּה אַחַת עִם אֲשַׁתּוֹ, וְהִבְיָא לָכֵן [-חלבון של] בִּיצָה וְהִטִּיל בֵּינֵיהֶן - בין שושביניו לאשתו, וְהִעָמִיד לָחַץ עֲדִים עַל כֵּךְ, וּבָא לְבֵית דִּין בַּטַּעֲנָה שאשתו זינתה עם שושביניו, ונאסרה עליו, ואם היו מקבלים את דבריו היה מגרשה ללא כתובה. הָיָה שֵׁם זָקֵן אֶחָד מִתְלַמְּדֵי שְׂמַאי הַזָּקֵן, וּבָבָא בֶן בּוּטָא שָׂמוּ, אָמַר לָחַץ, כִּד מְקוּבְּלָנִי מִשְׂמַאי הַזָּקֵן, לֹאֹכֵן בִּיצָה סוּלָד - מתייבש ומגלד מִן הָאוֹר - מחום האש, וְאֵילוֹ שֶׁכָּבַת זָרַע דוֹחָה - נספגת בבגד מִן הָאוֹר, ואינה מגלדה. כִּדְקוֹ את הבגדים שהיו שם, וּמִצָּאוּ כִּדְבָרָיו, שהיה זה לובן ביצה, ומחמת כן התייבש והגלד מחום האש, והבינו שלא נעשתה שם כל עבירה, אלא שאותו אדם העליל עלילות על אשתו ושושביניו, וְהִבְיָאוּהוּ לְבֵית דִּין, וְהִלְקוּהוּ, וְהִנְבִּיחוּ כְּתוּבָתָהּ מִמָּוֶה.

אָמַר לִיה אֲבִי לְרַב יוֹסֵף, וּמֵאַחַר דִּהְיוּ צְדִיקִים בְּלִי הָאִי - כיון שיושבי אותה העיר היו צדיקים כל כך [כמו שמוכח במעשה הראשון של ארוס וארוסה, וכן במעשה השני מוכח שהיה ביניהם רק חטא אחד, ותיקנוהו. ובמעשה השלישי מוכח שהיו השושבינים זהירים באשתו, על אף שבדרך כלל יש קירוב הדעת ביניהם, ולולא שהשתכרו לא היה יכול להשכיבם על מיטה אחת (בן יהוידע). ואף על פי שבבא בן בוטא, המוזכר במעשה השלישי, חי שנים רבות לפני החורבן, סברה הגמרא שכיון שבאותה העת היו צדיקים כל כך, מִן הַסֵּתֶם גַּם בְּזִמְנֵי הַחֲוָרְבָן היו צדיקים (מהרש"א)], מֵאִי טַעֲמָא אִיעֲנִישׁ - מדוע נענשו ונחרבה עירם. אָמַר לִיה רַב יוֹסֵף, עוֹנֵשׁ הִיא מִשּׁוֹם דָּלָא אִיאָבּוּל - שלא התאבלו עַל יְרוּשָׁלַיִם, דְּכָתִיב בִּישְׁעִיהּ (סו י) 'שָׁמַח אֶת יְרוּשָׁלַם, וְגִילָוּ בָּהּ כָּל אֲחֵבֶיהָ, שִׂישׁוּ אֶתְּהָ מִשּׁוֹשׁ כָּל חֲמֵתֵאבְלִים עָלֶיהָ'. [והטעם שלא התאבלו על ירושלים, כיון שאנשי ירושלים היו מעולים משאר הערים בחוכמתם, ובכך שהכל היו צריכים לעלות לרגל לירושלים, היו בני שאר העירות שונאים אותם, ולא הצטערו כשנחרבה ירושלים (מהרש"א)].

מעשה בדופן המרכבה, שמחמת כן נחרבה ביתר

מביאה הגמרא את ביאור המאמר הראשון שבתחילת הסוגיא, אֲשָׁקֵא דְרִיסְפָּק חָרִיב בֵּיתֵר - מחמת דופן של מרכבה נחרבה העיר ביתר, וכך היה המעשה, דָּהוּוּ נְהִינִי - שכך היה מנהגם, כִּי הָיָה מְתִילִיד יְנוּקָא - כשהיה נולד תינוק, שְׁתָּלִי אֲרָזָא - היו שותלים עץ ארז, יְנוּקָתָא - כשהיתה נולדת תינוקת, שְׁתָּלִי תוֹרְנִיתָא - היו שותלים עץ שיטה, וְכִי הָיָה מְיַנְסְבִי - וכשהיו נישאים, מְיַצִי לָהּ - היו קוצצים את שני העצים הללו, וְעָבְדוּ גִנְנָא - והיו עושים מהם את החופה. יוֹמָא חַד הָיָה קָא חֲלָפָא בְּרִיתָה דְקִיסָר - יום אחד עברה במקומם בת הקיסר, אֲתָבַר שָׁקֵא דְרִיסְפָּק - ובעוברה שם נשברה דופן מרכבתה, קָצוּ אֲרָזָא וְעִילָלוּ לָהּ - קצצו ארזא ועיילו לה - קצצו עבדיה עץ ארז והביאו אליה, להשתמש בו לתיקון המרכבה, אֲתוּ נָפֹל עָלֶיהָ - התנפלו עליהם יהודי ביתר, מְחַוְנָהוּ - והכו אותם. אֲתוּ אָמְרוּ לִיהּ לְקִיסָר - באו ואמרו לקיסר, מָרְדוּ בְּךָ יְהוּדָאִי - מרדו בך היהודים. ומחמת כן אֲתָא עָלֶיהָ - בא עליהם למלחמה.

מביאה הגמרא דרשת פסוק בענין זה של כיבוש ביתר: נאמר באיכה (ב ג) אֲדַע בְּחָרִי אֵף כִּלְכִּל יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי זִירָא, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלֹהֵי שְׁמוֹנִים [אַלְפָּה] קָרְנֵי מִלְחָמָה - ראשי גייסות התוקעים בקרן לאסוף את כל חייליהם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבֵיתֵר בְּשָׁעָה שְׁלִכְרוּתָהּ, וְהָרְגוּ בָּהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שֶׁחָלַף דָּמָן כְּזֶרֶם שׁוֹטֵף וְנָפַל לָהֶם הַגְּדוֹל. שָׁמָּה תֵּאֵמַר שֶׁאִירַע כֵּן מִחֲמַת שְׁקָרֻבָּהּ הָיְתָה בֵּיתֵר אֶל הַיָּם, רְחֹקָה הָיְתָה מִיָּלָה, וְאֵף עַל פִּי כֵּן מִחֲמַת רִיבּוּי הַהֲרוּגִים זֶרֶם הַדָּם אֶל הַיָּם הַגָּדוֹל. תִּנְיָא - שִׁנִּינוּ בִּבְרִייתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אָמַר, שְׁנֵי נְחָלִים יָשׁ בְּמָקוֹם שֶׁשָּׁמָּה בִּקְעַת יְרֵב, אֶחָד מוֹשֵׁף אֵילָף וְאֶחָד מוֹשֵׁף אֵילָף - אחד זורם לצד זה ואחד זורם לצד שני, וְשִׁיעְרוּ חֲכָמִים שִׁישׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים מִיָּם, וְשִׁלִּישׁ אֶחָד שֶׁל דָּם, מאותם הרוגי ביתר. בְּמִתְנִיתָא תִּנְיָא - בִּבְרִייתָא שִׁנִּינוּ עַל מַעֲשֵׂה זֶה, שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ עוֹבְדֵי בּוֹכָבִים אֶת פְּרָמִיָּהּ מִדָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלֹא זָבֵל, כִּיּוֹן שֶׁהָדָם הִשְׁבִּיחַ אֶת הַקֶּרֶקַע וְאֶת הַגִּפְנִים שֶׁצִּמְחוּ בָּהּ, וְלֹא הָיוּ צָרִיכִים לְזָבֵל אֶת הַקֶּרֶקַע.

הרג עצום שנעשה בעת חורבן בית המקדש הראשון, כדי להשקיט את דמו של זכריה

הגמרא מביאה מעשה דומה שאירע בעת חורבן בית המקדש הראשון: אָמַר רַבִּי חִיָּיא פַּר אֲבִין, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִרְיָתָא, סָח [-סיפר] לִי זִמְן אֶחָד מֵאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בְּכַקְעָה זֹו לַבְדָּה הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מֵאֲתִים וְאֶחָת עֶשְׂרֵה רַבּוֹא בְּנֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג תְּשָׁעִים וְאַרְבַּע רַבּוֹא עַל אֲבָן אֶחָת, עַד שֶׁחָלַף דָּמָן שֶׁל כָּל הַהֲרוּגִים וְנָגַע בְּדָמָו שֶׁל זְכַרְיָה, לְקִיָּם מַח שְׁנָאֵמַר (הושע ד ב) וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ. זְכַרְיָה הָיָה נְבִיא וְכֵהֵן גָּדוֹל בְּזִמְן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְכַשֶּׁעֲבָדִי יוֹאֵשׁ עֲשָׂאוּהוּ אֱלֹהִים וְהִשְׁתַּחֲוּ לוֹ, עֲמַד זְכַרְיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהוֹכִיחַם עַל חֲטָאֵיהֶם, וְהָיָה זֶה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וְצִוְּהָ יוֹאֵשׁ לְהוֹרֹגוֹ, וְהִרְגוּהוּ, וּבִשְׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר זְכַרְיָה 'יָרָא ה' וַיִּדְרֹשׁ', וְהָיָה דָּמוֹ תּוֹסֵס בַּעֲזָרָה מֵאֲתִים וּשְׁלוּשִׁים שָׁנָה, עַד לְחֹרְבֵן הַבַּיִת, וְלֹא הִצְלִיחוּ לְכַסּוֹתוֹ אוֹ לְהַשְׁקִיטוֹ. אֲשַׁכְּחִיחָה לְדָמִיָּה דְזְכַרְיָה דְּהָיָה קָא מְרִיתָה וְפָלִיק - ראה נבוזראדן את דמו של זכריה שהיה רותח ותוסס בעזרה, אָמַר לָהֶם נְבוּזַרְאֲדָן מָאִי הָאִי - מה ענינו של דם זה, ומדוע הוא תוסס. אָמְרוּ לִיהּ - השיבו לו הכהנים, דָּם זְכָרִיָּה

וְהַיְדֻּיִם יְדֵי עֲשׂוֹ, זֶה מִלְכוּת הָרִשָּׁעָה שֶׁל רוּמִי, שֶׁהַחֲרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הַיְכָלֵנוּ, וְהַגְלִיתָנוּ מֵאֶרֶצֵנוּ.

דָּבָר אַחֵר - דְּרָשָׁה נֹסֶפֶת עַל פֶּסוּק זֶה, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב', אֵין לָךְ תַּפְלָה שְׁמוּעָלָת, שְׂאִין בָּהּ מוֹרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּתְּפִילָה זֶה. וְהַיְדֻּיִם יְדֵי עֲשׂוֹ, אֵין לָךְ מִלְחָמָה שְׁנוּצִצְחָת, שְׂאִין בָּהּ מוֹרְעוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ.

דרישת פסוקים שונים בענין החורבן

כפי שהתבאר לעיל, חורבן ירושלים ובית המקדש נגרם על ידי בר קמצא, וְהֵינּוּ - וְזוּ הַדְּרָשָׁה דְּאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר בְּבִיאוֹר הַפֶּסוּק בְּאִיּוֹב (ה כא) 'בְּשׂוֹט לְשׁוֹן תַּחֲבָא', כְּלוּמַר שֶׁהַלְשׁוֹן הָיָה כְּמוֹ שׂוֹט הַמַּכָּה, וְהַבִּיאוֹר הוּא, בְּחִירְהוֹרֵי לְשׁוֹן - בְּמַרְיבָה הַנְּעִשִׂית עַל יְדֵי הַלְשׁוֹן, תַּחֲבָא - יֵשׁ לָךְ לְהַתְחַבְּאוֹת וּלְהִישָׁמֵר מִפְּנֵיהָ.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מֵאֵי דְבָתִּיב - כִּי־צַד מִתְּפַרֵּשׁ פֶּרֶק הַתְּהִילִים (קל"ז) הַפּוֹתַח בַּפֶּסוּק 'עַל נְהָרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזִכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן, וְהָרִי דוֹד הַמֶּלֶךְ אָמַר מִזְמוֹר זֶה עוֹד לִפְנֵי שְׁנֵבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן, וּפֶרֶק זֶה מְלַמֵּד שֶׁהָרָאָהּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹד חֶרְבֵּן בֵּית רִאשׁוֹן, וְחֶרְבֵּן בֵּית שֵׁנִי. חֶרְבֵּן בֵּית רִאשׁוֹן, שְׁנֵאֲמַר 'עַל נְהָרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ', וְדָבָר זֶה אִירֵעַ כְּשֶׁנִּבְנוֹדְנָצַר הַגִּלָּה אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֵל, בְּחוֹרְבֵּן הַבֵּית הָרִאשׁוֹן. וְכֵן הָרָאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת חוֹרְבֵּן בֵּית שֵׁנִי, דְּבָתִּיב בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק שְׁבַת־הִילִים (פֶּסוּק ז) 'זָכוֹר ה' לְבְנֵי אָדָם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם, הָאוֹמְרִים עָרֹ עָרֹ עַד הַיּוֹדֵד בָּהּ, וְבְנֵי אָדָם' הֵם הַרוּמָאִים, שֶׁהַחֲרִיבוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי.

מעשה של מסירות נפש בזמן החורבן על ידי ילדים וילדות

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאֵיתִימָא - וִישׁ אוֹמְרִים שְׂאֵמַר כֵּן רַבִּי אֲמִי, וְאֲמַרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא - וִישׁ אוֹמְרִים שְׁשִׁינוּ כֵּן בְּבִרְיִיתָא, מַעֲשֵׂה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וְיָלְדוֹת, שְׁנֵשְׁבוּ לְקִלּוֹן, הַיְלָדִים לְמִשְׁכָּב זָכָר, וְהַיְלָדוֹת לְפִילָגְשִׁים, הִרְגִּישׁוּ בְּעֶצְמָן לְמַה הֵן מַתְּבַקְּשִׁים, אָמְרוּ בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם, אִם אָנוּ מְטַבְּעִין - מְטַבְּעִים עַצְמֵנוּ בֵּינָם, הָאֵם אָנוּ בָּאִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. דְּרִישׁ לָהּ הַיֶּלֶד הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן אֶת הַפֶּסוּק בַּתְּהִילִים (סח כג) 'אָמַר ה' מִבְּשׁוֹן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמִּצְוֹלוֹת יָם', וְכך נִדְרֵשׁ הַפֶּסוּק, 'מִבְּשׁוֹן אֲשִׁיב', הֵינּוּ כְּאִילוֹ נֹאמַר 'מִבְּשׁוֹן אֲשִׁיב, שְׁגָם הַנֶּטְרָף עַל יְדֵי חֵיהָ רָעָה בָּא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מִמִּצְוֹלוֹת יָם, אֵלֶּי שְׁמוּבָעִין בֵּינָם. בִּיּוֹן שֶׁשְׁמָעוּ יְלָדוֹת בָּהּ, קָבְצוּ בָּלָן וְנִפְּלוּ לְתוֹף הַיָּם, נִשְׂאוּ יְלָדִים קָל וְחִמְרָא בְּעֶצְמָן, וְאָמְרוּ, מַה הָלָלוּ, הַיְלָדוֹת, שֶׁדִּרְבָּן לָבָד - שְׁעוּמָדוֹת הֵן לְהַנְשֵׂא, מִכָּל מְקוֹם כִּיּוֹן שֶׁלְקָחוּ אוֹתָם לְשֵׁם עֲבִירָה, נִהְגוּ בָּהּ וּקְפָצוּ לִים, אָנוּ, הַיְלָדִים, שְׂאִין דִּרְבָּנוּ לָבָד, עַל אַחַת בְּמַה וְכַמָּה שְׁעִלְנוּ לְנַהוּג כְּמוֹתָן, אָף הֵם קָבְצוּ לְתוֹף הַיָּם. וְעֲלִיָּהֶם הִכְתוּב אוֹמַר (תְּהִילִים מֵד כג) 'כִּי עָלִידָה חוֹרְגָנוּ כָּל חַיִּים נִחְשָׁכְנוּ בְּצִאֵן טִבְחָה'. [אָף עַל פִּי שְׂאֵסוֹר לְאָדָם לְהַרוּג אֶת עַצְמוֹ, גַּם אִם הוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַגּוֹיִים עוֹמְדִים לְהוֹרְגוֹ, כִּיּוֹן שֶׁכָּאֵן עֲמָדוֹ לִיִּסֵּר אוֹתָם וְלֹא לְהוֹרְגָם, הֵיוּ רְשָׁאִים לְנַהוּג כֵּן (תּוֹסֵפּוֹת)].

מעשה מסירות נפש של אשה ושבעת בניה

מביאה הגמרא דרשה אחרת על פסוק זה, וְרַב יְהוֹדָה אָמַר בדרשת הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם', זוֹ אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ. ומביאה הגמרא את המעשה, אֶתְיוּחָהּ קָמָא לְקַמְיָה דְקִיסָר - הביאו את הבן הראשון, הגדול שבהם, לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ - אמרו לאותו בן, פְּלַח - תעבוד לעבודת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כ ב) 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ - הוציאוהו והרגוהו. וְאֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן השני לְקַמְיָה דְקִיסָר, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם כ ג) 'לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ - הוציאו גם אותו והרגוהו. אֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן השלישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם כב יט) 'זוֹכֵחַ לֵאלֹהִים יִחַרְבֶּנּוּ'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ. אֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן הרביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם לד יד) 'לֹא תִשָּׁתַחֲוֶה לָאֵל אֲחֵר'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ. אֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן החמישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ו ד) 'שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ. אֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן השישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם ד לוט) 'וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבָהּ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשִׁמְיָם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד'. אֶפְקֹהוּ וְקִטְלוּהוּ. אֶתְיוּחָהּ לְאִידָהּ - הביאו את הבן השביעי, הקטן שבהם [והיה באותו זמן בן שנתיים וחצי (מדרש איכה רבה)], אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח לְעִבְדֵּת פּוֹכְבִּים. אָמַר לָהּ, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כו יז-יח) 'אֵת ה' הָאֱמַרְתָּ וְגו' הַיּוֹם לֵהִיּוֹת לָךְ לֵאלֹהִים וּלְלַכֵּת בְּדַרְכֵּי וּלְשַׁמֵּר חֻקֵּי וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ, וְה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לֵהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתָיו, כִּבְרַת נִשְׁפָּעֵנוּ לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין אֲנוּ מַעֲבִירִין אוֹתוֹ בָּאֵל אֲחֵר, וְאֵת הוּא נִשְׁפָּע לָנוּ שְׂאִין מַעֲבִיר אוֹתָנוּ בְּאֵמָה אֲחֵרָה. אָמַר לֵיהּ קִיסָר לאותו ילד, אִישְׁרֵי לָךְ גּוֹשְׁפִנְקָא - אזרוק לפניך את חותמת, שטבועה בו צורת, וְגִחִין וְשִׁקְלִיָּה - ותתכופף ותרים את החותמת, כִּי הִכִּי דְלִימְרוּ קְבִיל עֲלֶיךָ חֶרְמָנָא דְמַלְכָּא - כדי שהרואים יחשבו שקיבלת את דברי המלך והשתחווית לצורה הטבועה בחותמת. אָמַר לֵיהּ הַיִּלָּד, חֲבַל עֲלֶיךָ קִיסָר, חֲבַל עֲלֶיךָ קִיסָר, אִם עַל כְּבוֹד עֲצֻמָּהּ כֶּף אֵתָה חֵס וּרְוָצָה שִׁירָאָה כֵּאלִילוֹ שִׁמְעֵתִי לָךְ, עַל כְּבוֹד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אֲחַת בְּמָה וּבְמָה שִׁישׁ לִי לְחוּס, וְלֹא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה שִׁירָאָה כֵּאלִילוֹ אֲנִי מִשְׁתַּחֲוֶה לְצֶלֶם. אֶפְקֹהוּ לְמִיקְטָלִיָּה - הוציאו גם אותו להריגה, אָמְרָה לָהּ אִימָיָה - אמרה להם אמו של הילד, יְהִבְחוּ נִיחָלִי וְאִינְשָׁמִיָּה בּוֹרְתָא - תנו לי את הילד ואנשקנו מעט קודם שתהרגוהו, אָמְרָה לוֹ, בְּנִי -אתה ואחִיךָ שִׁכְבֵּר נִהְרְגוּ, לָבוֹ וְאָמְרוּ לְאֶבְרָהָם אֲבִיכֶם, אֵתָה עֲקָדָת מִזְבֵּחַ אֶחָד, שְׂרָצִית לְהַקְרִיב אֵת יִצְחָק לְכַבּוֹד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֲנִי עֲקָדָתִי שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, שֶׁל שְׁבַע בָּנִים. אֵתָה הִיא עֲלֵתָה לָגוֹ, וְנִפְלָה - הפילה עצמה] וּמָתָה, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִכְרִיחוּהוּ לַעֲבֹד לַעֲבֹדָה זָרָה (מאירי). יִצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה אֲם הַבָּנִים שִׁמְחָה, שֶׁכֵּל בָּנִיהָ עִמָּדוֹ בְּנִסְיוֹן וְלֹא עִבְדוּ עֲבֹדָה זָרָה.

דרשה נוספת על הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם', רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, זוֹ מִילָה שֶׁנִּתְּנָה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי, שְׁעִדִּין הַתִּינוּק חָלַשׁ, וְאֵף עַל פִּי כֵּן מְקִימִים אוֹתָהּ וְאֵין חוֹשְׁשִׁים לְסַכְנָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן

לקיש אמר בדרשת פסוק זה, אלו תלמידי חכמים, שמראין הלכות שחיטה בעצמן, דאמר רבא, כל מילי ליחזי איניש בנפשיה - כל דבר יכול האדם להראות על עצמו כדי להסבירו, בר - חוץ משחיטה, כיון שיש בכך סכנה שמא ייתחב הסכין בגרונו, וחוץ מדבר אחר - צרעת ומראות נגעים, כיון שיש בכך סכנה שיבוא עליו חולי זה. רב נחמן בר יצחק אמר בדרשת הפסוק, אלו תלמידי חכמים, שממיתין עצמן על דברי תורה, כלומר, שממיתים את כח הגוף ותאוותיו בלימוד התורה, בדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, אין דברי תורה מתקיימין אלא במו שממית עצמו עליהם, שנאמר (במדבר יט יד) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' וגו'.

ריבוי ההרג בעיר ביתר בזמן החורבן

הגמרא ממשיכה בעניני החורבן: אמר רבא בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, משקל ארבעים סאה של קצוצי תפילין - חתיכות תפילין, ללא הרצועות, נמצאו בראשי חרוגי ביתר. רבי ינאי ברי רבי שמעאל אמר, נמצאו שם שלש קפות של ארבעים ארבעים סאה - ארבעים סאה בכל אחת מהקופות, והיינו מאה ועשרים סאה. במתניתא תנא - בברייתא שנינו, ארבעים קפות של שלש סאין, ואף כמות זו היא מאה ועשרים סאה. אומרת הגמרא, ולא פליגי - אין כאן מחלוקת בין דברי רבי יוחנן לבין דברי רבי שמעאל והברייתא, הא - דברי רבי שמעאל והברייתא, שהיו מאה ועשרים סאין, היינו דרישא - בתפילין של ראש, שמתוך שהתפילין מחולקות לארבעה בתים, הם גדולים יותר, הא דדרשא - ודברי רבי יוחנן, שהיו שם ארבעים סאה, היינו בתפילין של יד, שיש להם בית אחד ובו נמצאים כל הפרשיות, ומחמת כן משקל התפילין של יד הוא שליש מתפילין של ראש.

אמר רבי אסי, בזמן חורבן בית המקדש הראשון, שיעור משקל של ארבעה קבין מנח נמצאו על אבן אחת. עולא אמר, תשעת קבין. אמר רב כהנא, ואיתימא - ויש אומרים שאמר כן שילא בר כרי, מאי קראה - מאיזה פסוק ניתן ללמוד זאת, שנאמר (תהילים קלז ח) 'בת ככל השדודה אשרי שישלם לה וגו' את גמולך שגמלת לנו, אשרי שיאחז ונפין את עלליה אל הסלע, הרי שכך נהגו בני בבל עם היהודים בעת חורבן הבית.

יופיים המופלג של אנשי ירושלים

נאמר במגילת איכה (ד ב) 'בני ציון היקרים המסולאים בפז', מבררת הגמרא, מאי - מה פירוש הלשון 'מסולאים בפז', אי לימא דהוה מחפזי בפיוזא - אם תאמר שהיה גופם מעוטר ו'מכוסה' בתכשיטים העשויים מ'פז', והיינו זהב יקר ומשובח ביותר, והאמרי דבי רבי שילא - והרי אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, תרתי מתקלי איסתרי פיזא נחות בעלמא - משקל שתי איסתרא של פז ירדו לעולם, חדא ברומי - משקל איסתרא אחת נמצא ברומי, וחדא בבבלי עלמא - ומשקל איסתרא נוספת נמצא בכל העולם, ואם כן לא יתכן שהיה להם פז בכמות גדולה כל כך לתכשיטיהם. מבארת הגמרא, אלא שהיו מנגיין את הפז ביופין - שהפז היה נראה מגונה לעומת יופיים של בני ירושלים. ומביאה

הגמרא דוגמא לכך, מעיקרא - בתחילה, השיבי דרומאי - חשובי הרומאים, שהיו רוצים שיהיו להם ילדים יפים, הו' נקמי פליונא דגושפנקא - היו מחזיקים צורות נאות בחותמותיהם, ומשמישי ערשיהו - והיו משמשים מיטותיהם כנגדם, מכאן ואילך - אך לאחר חורבן בית שני, שלקחו בשבי את בני ירושלים, מייתו - היו מביאים מבני ישראל, ואסרי בכרעי דפורייהו - והיו קושרים אותם בכרעי מיטתם, ומשמישי - ומשמשים מיטתם כנגדם, כדי שיהיו להם ילדים יפים כמותם. ובשעה שעשו כן, אמר ליה חד לחבריה - אמר אחד מבני ירושלים לחבירו, הא היכא בתיבא - קללה זו היכן היא כתובה בתורה. אמר ליה - השיב לו חבירו, הרי נאמר בפסוק (דברים כח סא) 'גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך', ולפי שזהו ענין מגונה, לא כתבה זאת התורה בפירוש, אלא רמזה על כך. אמר אותו אדם לחבירו, במה מרחיקנא מדוכתא פלן - כמה היינו רחוקים מפסוק זה, שעדיין לא הגעתי ללומדו. אמר ליה חבירו, אינגד - מעט, פוסקא ופלגא - רק דף ומחצה. אמר ליה, אי מטאי לגביה - אם הייתי מגיע לאותו פסוק בדרך לימודי, לא איצטריכי לך - לא הייתי זקוק לך שתגיד לי היכן כתובה קללה זו, כיון שגם אני הייתי מבין שלכך רמזה התורה (מהרש"א).

אמר רב יהודה, אמר שמואל, משום [בשם] רבן שמעון בן גמליאל, מאי דכתיב - מה ביאור הפסוק במגילת איכה (ג נא) 'עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי, ארבע מאות בתי בנסיות היו בכרך ביתה, ובכל אחת אחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן' [ובודאי היו תחתיו מלמדים נוספים, ולא לימד בעצמו את כל ארבע מאות הילדים (בן יהודה)], וכשהיה אויב נכנס לשם, היו דוקרין אותן בחוטריהן [בקולמוסים שהיו כותבים בהם], וכשנבר עליהם האויב ולכדום, כרכום בספריהם, והציתום באש, ורבן שמעון בן גמליאל שסיפר זאת, הוא היחיד שנשאר מכל אותם תינוקות של בית רבן, ו'בנות עירי' הוא כינוי לעיירות הסמוכות לירושלים, כמו ביתר, המכונות 'בנות ירושלים' (מהרש"א).

מעשים שונים בשבויי ירושלים

תנו רבנן - שנו חכמים בברייתא, מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שחלה לכהן גדול [עיר גדולה] שברומי, אמרו לו בני אותה העיר, תינוק אחד יש בבית האסורים, ופה עינים וטוב רואי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים [והתכוונו לרמוז לו שיש למהר לפדותו משם, שלא יחמדו את יופיו וישתמשו בו לעבירה (בן יהודה)], חלה רבי יהושע בן חנניה ועמד על פתח בית האסורים, ורצה לראות אם אותו תינוק מיוחד הוא בחמתו, ואמר רבי יהושע בקול רם את תחילת הפסוק בישעיהו (מב כד) 'מי נתן למשפח יעקב וישראל לבזים, ענה אותו תינוק ואמר את סיום אותו פסוק 'הלא ה' זו הטאנו לו, ולא אבו בדרביו הלוה, ולא שמעו בתורתו'. אמר רבי יהושע בן חנניה, מוכחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל, העבודה - לשון שבועה, שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל מומן שפוסקין עליו. אמרו, לא זו משם עד שפדאו במומן הרבה [ואף על פי שבדרך כלל אסור לפדות את

השבויים בממון רב מידי, כאן היה הדבר מותר מחמת שהיתה סכנת נפשות לאותו תינוק. ועוד, כיון שהיה מופלג בחכמה (תוספות), ואכן לא היו ימים מועטים עד שהורה הר"א ב"ש. וזנו - ומי הוא אותו תינוק, רבי ישמעאל בן אלישע.

אמר רב יהודה, אמר רב, מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע, שנשבו לשני אדונים שונים, לימים - לאחר תקופה, נדדו - נפגשו שניהם במקום אחד, זה אומר, יש לי עבד שאין כיוצא בכול העולם, וזה אומר, יש לי שפחה שאין בכל העולם כלל כיוצא, זה אומר, בוא ונשיאם זה לזה, ובודאי יהיו להם ילדים יפים כמותם, ונחלק בנולדות. הכניסום לחדר אחד, וכיון שהיה החדר חשוך לא הכירו זה את זה, זה ישב בקרן זוית זה, וזה ישב בקרן זוית זה, זה אומר, אני בן, בן בנים גדולים, וכי ראוי הדבר שאשא שפחה. וזאת אומרת, אני בבת, בת בנים גדולים, וכי אנשא לעבד. ובכו כל הלילה. כיון שעלה עמוד השחר, הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה, ונעו בבכי עד שיצאה נשמתו, ועליה קונן ירמיה ואמר (איכה א יח) 'על אלה אני בוכה, עיני ירדה מים'.

אמר ריש לקיש, מעשה באשה אחת מבנות ירושלים שנפלה בשבי האויב, וצפנת בת פניאל שמה, ולמה היתה קרויה כך, 'צפנת', שהכל צופין כיוצא. 'בת פניאל', שהיתה בתו של בן גדול, ששמש לפני ולפנים. שנתעלל בה שבאי כל הלילה, למחר, הלבישה שבעה חלוקים, והוציאה למזכרה. בא אדם אחד שהיה מכער ביותר, אמר לו לשבאי הראני את יופיה. אמר לו, ריקא, אם אתה רוצה ליקח אותה, קח, שאין כיוצא בכל העולם כלל. אמר לו, אף על פי כן, רצוני לראותה קודם לכן. הפשיטה השבאי ששה חלוקים, ושיערי קרעתה בעצמה, ונתפלה באפר, ואמרה לפניו, רבנו של עולם, אם עלינו לא חסית, על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס, שיאמרו הגויים שאין כח בגבורתך להציל את עמך מבזיון. ועליה קונן ירמיה ואמר את הפסוק (ירמיה ו כו) 'בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר אכל יחיד עשי לך מספר תמרוורים פי פתאם יבא השדד עלינו, ויש לדייק מכך שלשון 'עליה' לא נאמר, אלא 'עלינו', בביכול אומר לה הקדוש ברוך הוא, עלי ועליה בא שדד, שאף שמו של הקדוש ברוך הוא מתחלל בכך.

חטא חמור שהיה בירושלים, שמחמתו נחתם גזר הדין על החורבן

אמר רב יהודה, אמר רב, מאי דכתיב - על איזה מעשה נאמר הפסוק במיכה (ב ב) 'ועשקו נגר וביטו ואיש ונחלתו', מעשה באדם אחד, שנתן עיניו באשת רבו, ולא היה זה רבו המלמדו תורה, אלא שוליא דנגרי הרה - תלמיד של נגר היה, ונתן עיניו באשת הנגר המלמדו נגרות, פעם אחת הצדה (רבו) ללדות ממון. אמר לו התלמיד לנגר, שגר [שלח] את אשתך אצלי, ואלוונה. שיגר אשתו אצלו, שהה עמה אותו תלמיד שלשה ימים, ולאחר אותם ימים קדם - השכים אותו תלמיד ובא אצלו - אל רבו, הנגר. אמר לו הנגר, אשתי ששגרת לי לה, היכן היא. אמר לו, אני פטרתיה לאלתר - אני שלחתי אותה מיד, לפני שלשה ימים, ושמעתי שהתינוקות - נערים צעירים נתעללו בה בדרך, וכיון שאין דרך נערים לאנוס אשה גדולה, בודאי זינתה עמהם מרצונה, ונאסרה עליך. אמר לו, מה

אָעטש. אָמַר לוֹ, אַם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לְעֵצָתִי, גִּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ, כְּתוּבָתָהּ מְרוּבָה, ואֵין לִי מִמּוֹן לְשַׁלֵּם לָהּ דְּמֵי כְּתוּבָתָהּ. אָמַר לוֹ הַתְּלָמִיד, אֲנִי אֶלְוֶה, וְתֵן לָהּ כְּתוּבָתָהּ. עָמַד זֶה וְגִרְשָׁהּ, כַּעֲצַת תְּלָמִידוֹ, הִלָּךְ הוּא, הַתְּלָמִיד, וְנִשְׁאַחַּה, כִּפִּי שְׂרָצָה לַעֲשׂוֹת מַלְכַּתְחִילָהּ. בֵּינָן שֶׁהָיָה זְמַנּוֹ שֶׁל הַנֶּגֶר לְשַׁלֵּם אֶת הַחֹב, וְלֹא הָיָה לוֹ לְפֻרְעוֹ, אָמַר לוֹ הַתְּלָמִיד, בֹּא וְעֲשֵׂה עִמִּי בְּחֻבֶּךָ - בֹּא תַעֲבֹד בְּבֵיתִי בְּתוֹרַת פְּרַעוֹן לְחֹב. וְהָיוּ הֵם - הַתְּלָמִיד וְאִשְׁתּוֹ [שֶׁהִיְתָה אִשְׁתּוֹ הַנֶּגֶר וְגִרְשָׁהּ] יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׂוֹתִין, וְהָיָה עוֹמֵד וּמִשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת נּוֹשְׂרוֹת מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן, וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְּחַתֵּם גִּזְרֵי דִין, וּלְפִי גִירְסָא זֶה מִצַּד הַדִּין לֹא הִיְתָה הָאִשָּׁה אֲסוּרָה עַל הַתְּלָמִיד, כִּיּוֹן שֶׁבְּאוֹתָם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁשִּׁהְתָּה אֲצִלּוֹ לֹא עָשָׂה עִמָּה דְּבַר, וּמִמִּילָא הִיְתָה מוֹתֶרֶת לוֹ לְאַחַר שֶׁהִתְגַּרְשָׁהּ, אֲךָ כִּיּוֹן שֶׁנִּהְיָה בִּהְנַהֲגָה רַעָה כָּל כָּךְ, לְהוֹצִיא אֶת הָאִשָּׁה בַּעֲוֹרָמָה מִתַּחַת יָד בַּעֲלָהּ, וְלִהְיוֹת עֹבֵד בּוֹ אַחֵר כִּךְ לְשֵׁרֵת אוֹתָם, נִחְתָּם גִּזְרֵי הַדִּין. וְאִם שֶׁהָיָה זֶה מַעֲשֵׂה שֶׁל יָחִיד, כִּיּוֹן שֶׁיִּדְעוּ זֹאת בְּנֵי אָדָם רַבִּים וְלֹא מֵחוּ בּוֹ, נִחְתָּם עַל כָּךְ גִּזְרֵי הַדִּין שֶׁל כּוֹלָם (מִהֶרֶשׁ"א).

וְאָמְרֵי לָהּ - וַיֵּשׂ אוֹמְרִים, חֲתִימַת גִּזְרֵי הַדִּין הִיְתָה עַל שְׁתֵּי כְּתוּבֹת בֶּנֶר אֶחָד - עַל אִסּוּר אִשָּׁה אִישׁ, כְּלוּמָר, שֶׁבְּאוֹתָם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁשִּׁהְתָּה בְּבֵית הַתְּלָמִיד בֹּא עֲלֶיהָ בַּעֲוֹדָה אִשָּׁה אִישׁ, וְנִאֲסְרָה עֲלֵיו אֲפִילוֹ לְאַחַר שֶׁהִתְגַּרְשָׁהּ, וְעַל עוֹוֹן זֶה [שֶׁהָיוּ הַרְבֵּים יְכוּלִּים לְמַחֲוֹת בּוֹ וְלֹא מֵחוּ] נִחְתָּם גִּזְרֵי הַדִּין.

⋮ ⋮

כָּל הַמֵּתֵאֱבֵל עַל יְרוּשָׁלָּיִם, זֹכֶה וְרוֹאֶה בְּבִנְיָנָהּ

וְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיהָ שֶׁיִּבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַחֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתָהּ

⋮ ⋮